

Titz, Karel

[Pinsker; J. Šusta, V. Vojtíšek; A. Frinta, P. Lang, V. Ertl]

In: Titz, Karel. *O původu jména Žižka*. Brno: Filosofická fakulta, 1924, pp. 20-29

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126445>

Access Date: 07. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

tvořila se většinou až později, v druhé polovině XV. století, zejména však v století XVI. Z té doby má Winter zajímavé doklady, jež dovede aspoň podle vnějších dělidel seřaditi, shrnuje tak materiál pro badatele.

O jménu *Žižkové* čte se tu jen toto na str. 83: „Pomníkem válek husitských bylo . . . . jméno *Žižka*, jež bylo tak oblíbeno, že se do bitvy bělohorské těch *Žižků* ani nedopočítáš.“ —

Vědecky se Hankovou etymologií obíral teprve r. 1891 H. Toman. Polemisuje s ní na str. 782: „V naší době zhusta je slychati, že příjmení *Žižka* povstalo z křestního jména *Sigmund*, poněvadž prý nalézáme v XV. století častěji *Ziga* na místě *Sigmund*, *Sigmund* a tudíž *Žižka* diminutivum mohlo povstati ze *Ziga*. Avšak jméno *Ziga* se na místě *Sigmund* vyskytuje až v XV. století, po prvé r. 1414, pak hustěji v druhé čtvrti tohoto století, že by však *Žižka* bylo ze slova *Ziga* utvořené diminutivum a bylo českou formou křestního jména *Sigmundus*, toho příkladu nemáme žádného. Pouhá filologická možnost nezdá se mně ale býti důvodem dostatečným pro náhled ten.“

Dále praví, že jméno *Žižka* není křestní jméno, poněvadž se říká „dictus“ *Žižka*. Po Tomkovi (Dějepis města Prahy, 2. díl, str. 500) opakuje, že se jméno *Sigmund* objevuje u nás teprve po r. 1365. „Dle toho jest nesnadno porozuměti, že by v okolí rodiště *Žižkova* jméno to bylo tak zobecnělo, že r. 1378 již jako ustálené příjmení se u našeho *Žižky* objevilo. V době té bylo by příjmení *Žižka*, znamenalo-li *Sigmund*, prvním toho druhu označením svéprávného muže vůbec a mělo-li by býti diminutivum ze slova *Ziga*, vyskytovalo by se v listinách o několik desetiletí dříve než sama forma *Ziga*“ (str. 783). Na konec Toman vyslovuje mínění, že jméno *Žižka* vzniklo ze zaniklého slovesa nějakého, asi jako mluvka ze slova mluvíti. —

Že je diminutivum doloženo dříve než vlastní slovo, nebylo by samo o sobě nic divného, vždyť datum prvního dokladu neznamená naprosto ještě, že slovo samo nežilo již dříve. Je-li jméno *Ziga* doloženo teprve r. 1414, není tím ještě řečeno, že se nevyskytovalo dříve, nýbrž znamená to jen, že zatím neznáme staršího dokladu; vyskytovatí však se mohlo již dávno dříve. Kolik slov je zaznamenáno o celá desetiletí později, než se vynořila!

6.

Po létech devadesátých nastala delší přestávka. Teprve nález kostí čáslavských uvedl na přetřes i význam *Žižkova* jména.

V Čase ze dne 18., 19. a 20. ledna 1911, v besedě, Č. Pinsker

uveřejnil článek „O stáří *Jana Žižky z Trocnova*“. Dokazoval hlavně, že *Žižkovi* bylo asi 40 let, když zahájil svůj vítězný boj. Výkladu jména dotýká se v Čase z 18. ledna a tvrdí (na str. 2), že jméno *Žižka* není přezdívka, nýbrž jméno osobní.

Jemu odpověděl J. Šusta v Přehledu 1911 (citují podle stránek zvláštního otisku). Na str. 6. praví Šusta, že Tomkovi „tvrzení Eneáše (totiž: in curia regis a puero enutritus — byv od chlapectví vychován na dvoře královském) úplně ušlo“. Totéž praví na str. 10. A přece Tomek ČČM. 1896 na str. 199 a dále uvedl svědectví Sylviovo, jenže mu nepřikládá víry; dokonce pak ve spise *Jan Žižka* v poznámce 14., na str. 11, praví: „... tvrzení, že *Žižka* byl od chlapeckého věku vychováván na královském dvoře, nejsou v srovnalosti s příběhy *Žižkovými* před r. 1410, pokud o nich víme.“

Bartoš v poznámce 18. (zvl. otisku str. 7) dodává: „Určitá tato zpráva (totiž Eneášova, viz svrchu) právem zasluhuje víry, třeba ji, pokud vím, použil jediný Šusta (Přehled 1911). Spočívá, jak prvý zdůraznil, na informacích Oldřicha z Rožmberka.“

Bartoš se mylí, Šusta má to z Tomana. Ten totiž na str. 781 sice z úcty k autoritě Palackého uvádí napřed ne dost příznivý posudek Palackého o Sylviovi, nevěří mu zcela, ale pak praví, že „Sylvius psal (r. 1451) v živé paměti všeho toho, čeho se dověděl u pana Oldřicha z Rožmberka na Krumlově neb u zámožného měšťana na Táboře, jehož hostem byl...“.

Avšak uznává-li Bartoš, že třeba dáti víry Eneášovi Sylviovi, pak tu třeba býti důsledný, věřiti mu tedy nejen v kapitole 38. (že byl totiž *Žižka* v mládí vychováván na královském dvoře), nýbrž i v kapitolách 44. a 46., psaných podle týchž informací, kde Sylvius prohlašuje *Žižku* za starce, a v dopisu kardinálovi Caravajalovi z r. 1451. (Místo toto jest nyní úplně otištěno u Sedláčka, str. 446, pozn. 1. V překladu zní takto: „Na vnější bráně města [totiž Tábora] byly dva štíty; na jednom byl obraz anděla, držícího kalich a nabádajícího k přijímání pod způsobou vína, na druhém byl namalován *Žižka*, stařec to slepý na obě oči.“)

To ovšem poráží Bartošovu domněnku, že by se byl *Žižka* narodil v létech 1376—1378.

V třetí hlavě své práce na str. 20 a dále vykládá Šusta, že u *Jana Žižky z Trocnova*, později z Kalicha, slovo *Žižka* není ani jméno křestní, jmenujeť se Jan, ani rodové, nebylot tehdy jednak rodu *Žižků z Trocnova*, jeho bratr pak sluje prostě Jaroslav z Trocnova neb z Kalicha

(str. 23)¹. Šustovi je naše jméno přezdívkou (str. 24 a 27). Úhrnem míní Šusta, že jméno *Žižka* znamená jednookého a mělo ten význam už ve XIV. století (str. 27).

Popírá výklad V. Hanky, jehož nejmenuje. Jde až k důsledku toho, co řekl Hanka, a mluví proto o „Zigmundkovi“ (viz str. 24), ač toto nemůže být námitkou proti Hankově etymologii. Ptá se na str. 22: „Souvisí však *Žižka* skutečně se slovem *Zigmund* jako tvar zdrobnělý, vzniklý ze *Žiha*? Především dlužno zjistit, že tvrzení takové není ničím doloženo.“

Nesprávné jest pak, uvádí-li Šusta v pozn. 3 na str. 25 jméno *Žižka* v souvislost se jménem osobním *Žiž* a se jmény osad *Žižov*, *Žiželice*; o tom ještě uslyšíme. Že by byl měšťan *Žižka* žil v Budějovicích koncem XIII. věku, jest omyl Šustův, zaviněný špatným datováním oné listiny u Emlera; viz o tom dále na str. 43.

Dvě námitky Šustovy proti výkladu jména *Žižka* ze jména *Zigmund* uvádíme doslova, protože je nelze zkrátit, neboť zejména první věc je velmi složitá a důležitá.

1. (Str. 25.) . . . „záznam v deskách dvorských k letům 1389 a 1390 (otiskovaný nyní — dodejme — AČ. 31, str. 322): Ve Kbelích zemřela r. 1389 vdova po jakémsi Jindřichu a král udělil její majetek věnný co odúmrt Maršovi, zvanému Kužel. Vyhláška toho stala se v Kourími v březnu r. 1389 a v zápisu o tom do desk dvorských učiněném vdova řečená zapsána byla jménem Zdinka. Než, když výprosník statku ujeti

¹ Augustin Sedláček v Ottově Naučném slovníku r. 1908 napsal: „*Žižka*, příjmení staročeské rodiny vladycké, kteráž se tak jmenovala ve víšce Trocnově“ . . . Každý vidí, že taková definice patří pod heslo „z Trocnova“ a ne „*Žižka*“. O tom napsal Šusta na místě uvedeném na str. 20 a dále: „Historická tradice u nás stojí pod dojmem předpokladu, že v XV. a XVI. století kvetl v Čechách rytířský rod *Žižků* z Trocnova. Dokladů toho však není. Víme pouze, že se rytířský rod *Žižků* z Trocnova počíná Janem Maximiliánem Žižkou, důstojníkem císařským a hospodářským radou knížete z Lichtenštejnů, jemuž Karel VI. roku 1735 udělil rytířství a predikát z Trocnova. O souvislosti rodu toho, který ostatně měl jiný erb než staročeská rodina Trocnovská, s rodinou tou není dokladů . . . Ze známých nám osob, jež možno uvést v souvislost s Trocnovem, žádná neměla přídomku *Žižka*, vyjma slavného vojevůdce a muže, který v listinách let 1378—1384 vystupuje . . . ani častěji doložený bratr slavného *Žižky* Jaroslav. Bratr ten, který *Žižku* přežil o několik let, na smlouvách obce Tábořské vystupuje vždy jen s predikátem z Trocnova neb z Kalicha, nikdy není označen jako *Žižka*. Naopak v Popravčí knize rožmberské mluví se o *Žižkovi* a jeho bratru . . . Příjmení *Žižka* jménem rodovým zemanů Trocnovských, tedy ani ve XIV. ani XV. století nebylo. Zemané Trocnovští, jako větší část zemanstva, v době té jména takového vůbec ještě neměli.“

se chtěl, bránil mu v tom jakýsi zeman a dokázal zápisem v deskách zemských, že mu řečená vdova již r. 1375 prodala svůj veškeren věnný majetek kbelský za 50 kop praž. Soud dvorský uznal jeho nárok a učiněn o tom nový zápis do desk 1. října 1390, psaný jinou rukou a bledším inkoustem. Ježto nevešel se celý do prázdné prostory mezi zápis první a následující záznamy z r. 1389, byl (str. 26) z větší části dopsán na dolní obrubě listu. V tomto druhém zápisu vdova se nejmenuje již *Zdinka*, nýbrž *Žižka* a písař jeho nahradil také v zápise prvním jméno původní dodatečně jménem *Žižka*. Příčina dvojího označení ženy byla asi ta, že se vdova psala jménem křestním *Zdinka*, byla však, jak v době té často bývalo, známější přezdívkou *Žižka*. Toto jméno k identifikaci vhodnější než prosté jméno křestní, nalézalo se v záznamu deskovém z r. 1375 a podle něho písař z r. 1390 opravil zápis učiněný půldruhého roku předtím, v němž bylo jen křestní jméno.“

I miní Šusta, že naprosto nelze dovozovati, že *Žižka* jest jméno křestní. „Jméno takové spíše by mělo mužský a ženský tvar, což u přezdívky není nutné, jak ukazuje na př. slovo *brepta* a jiné. Zápis tedy není dokladem, že by nám „*Žižka*“ nemohl býti označením jednookých obojího pohlaví: spíše naopak.“ — Po našem soudu však jméno *Žižka* u této vdovy není sice jménem křestním, když již r. 1375 se tak jmenuje, avšak není to přezdívka a není to označení jednooké: je to prostě jméno, jež si připjala k jménu křestnímu. Jméno *Žižka* často bylo, jak uvidíme, jménem křestním, a to i ženy, avšak u *Jana Žižky* a u této vdovy ne. *Žižka* je jméno, jež má pro oba rody stejný tvar.

2. (Str. 23.) *Žižka* (kdyby totiž to jméno bylo povstalo ze jména *Zigmund*) „byl by vlastně býval soujmenovcem svého hlavního nepřitele krále *Zigmunda*, fakt ten však od nikoho ze současníků nebyl naznačen v žádné z četných invektiv, které zpravidla tak milují hanlivé užití jmen zdrobnělých, král *Zigmund* sám není *Žižkou* zván. Myslím, že původu slova ze jména burgundského světce hájiti nelze, především proto, že jména podobná tak rychle z vědomí jazykového nevyprchají, jako zde se stalo“.

Však také — soudíme my — nevyprchalo z vědomí jazykového jméno *Zigmund-Zich* atd., jak uvedeme níže, nýbrž jen vyprchalo to, co jméno *Žižka* znamená a jak vzniklo. Ale jinak je tento druhý důvod Šusty negativní, e silentio fontium (že mlčí prameny o tom), a s těmi negativními soudy nelze býti dosti opatrný. Takový důvod se zdá nerozborný a překvapující, avšak jen na první pohled; právě tak, jako nikde nečteme, že *Žižka* byl vlastně soujmenovcem svého hlavního ne-

přítele císaře Zigmunda, právě tak nikdo ze současníků nenapsal, že *Žižka* nazýván byl proto tak, protože měl jen jedno oko. A bylo k takovému poznamenání příležitosti dost: R. 1434—1436 napsána byla kronika velmi pěkná o *Janu Žižkovi*, čeledínu krále Václava (nově vydal V. Novotný v Praze 1923) a tam se čte (ve vydání Novotného na str. 13): „Tehdy povstal jeden Čech z řádu rytířského, velmi udatný, jednooký, jménem *Žižka*.“ Tedy nikoli jednooký, protože nazván *Žižka*. Ani Vavřinec z Březové, autor Starých letopisů českých, nic o tom nepraví, ani žádná z těch drobnějších i větších kronik té doby. Ani Eneáš Sylvius, v své knize *Historia Bohemica*, v kap. 38. — jeho autoritu rehabilitoval právě J. Šusta — neříká, že *Žižka* znamená jednookého: „Recens obierat Venceslaus, cum *Johanes Zischa*, genere nobili ex loco cui *Trosnovia* nomen est, uno carens oculo, quem iam pridem amiserat . . . (Právě byl umřel král Václav, když *Jan Žižka* z rodu šlechtického ze vsi, již jest jméno Trocnov . . . nemaje jednoho oka, jež ztratil předtím . . .)“; a není tam: uno carens oculo, unde *Zischa* appellatur neb pod. (jednooký, protože nazván *Žižka*).

To snad ukazuje cenu tohoto a takového negativního důvodu.

Pověděvše, v čem linguista nemůže souhlasit se Šustou, uvedeme nyní výsledek jeho studie. Na stránce 27: „ . . . vidíme, že podle svědectví dobře informovaného účastníka Eneáše Sylvia, který viděl osobně nej-pověřenější obraz tábořský, *Jan Žižka* dosáhl vysokého stáří a není žádného důvodu, který by nás nutil pochybovat o správnosti zprávy té, kterou naopak řada důvodů vedlejších potvrzuje. Není dále žádného důvodu, který by nás oprávněoval a vedl k tomu, abychom *Jana Žižku z Trocnova*, vystupujícího v listinách r. 1378 a 1384, s naším hrdinou neztotožňovali, neboť jest mimo veškeru pravděpodobnost, že by také neznámý nám otec jeho *Žižkou* se byl jmenoval. Historik, který zůstává v mezích metody vědecké a posuzuje bez předpojetí prameny zachované, nemůže tedy ustoupiti od tvrzení, že *Žižka* byl v době svého vrcholného působení mužem nejméně šedesátiletým.“ —

Pak v Čase ze dne 14. března 1911, č. 73, str. 2 a 3, v besedě uveřejnil V. Vojtíšek článek: K otázce jména *Žižkova*. Uved, že je dvoji mínění (*Žižka* ze *Zigmund*, *Žižka* přezdívkou jednookého) a že doklady jsou málo přesvědčivé, chce „sebrati co nejvíc osob se jménem *Žižka* ze století XIV. a první polovice století XV. a vzíti je v úvahu se způsobem pojmenování osobních. Nejlepší materiál k tomu poskytují městské knihy pražské, jichž se dosud v té otázce užilo jen prostřednictvím Tomkových Základů starého místopisu pražského, a ty, vydávajíce jenom ne-

velkou část pražských zápisů, podávají pro rozšíření této věci pouze něco málo“. Vojtíšek soudí, že *Žižka* není jméno rodové: „uvádějí se blízcí příbuzní, z nichž se některému říká *Žižka*, kdežto druzí toho názvu neuvádějí, nebo že matka, jejíž syn se jmenuje *Žižka*, sama nemá toho příjmi a neuvádí se za vdovu nějakého *Žižky*.“¹

„Rovněž pochybným se zdá, že by *Žižka* znamenalo zdobně křestní jméno *Zigmund*. Jistě střídalo by se toto jméno tak, že by táž osoba, jednou zvaná *Zigmundem*, jindy je vyskytovalo se jménem *Žižky*, jako titíž mužové mívají křestní jména Václav, Jan, Mařík a jindy zase Vaněk, Janek, Mauritius. A zvyk ten, když by jednou vznikl, nevymizel by a udržoval by se celé věky, jako trvalo zaměňování jmen *Zigmund* a *Ziga* nebo *Zika*, již od počátku XV. století obvyklé.“

„Názvy *Ziga* a *Zika* jsou diminutiva ze *Zigmund*“, z nich teprve mohlo by se vytvořiti jméno *Žižka*.“ K tomu připojuje v poznámce 4., že v zápise fol. O 19' z r. 1437 uvádí se *Janek Žižka* a *Ziga* sutor (= švec). „Jistě spíše bylo by zapsáno jméno *Žižka* i u něho, kdyby byla totožná.“ Nesoudíme tak: *Janek Žižka* je nazván, jak jsme řekli, na paměť našeho hrdiny, *Ziga* je pouze zkrácenina jména *Zigmund*; na vznik a původ jména *Žižka* se už asi r. 1437 zapomnělo. „Ale pojmenování toho (totiž *Ziga* a *Zika*) — pokračuje Vojtíšek — objevuje se mnohem dříve než ono.“²

„To má do sebe zvláštní důležitost, že se jméno *Žižka* nevyskytuje samostatně, nýbrž ve spojení se jmény křestními, a ta možno předpokládati i tehdy, nejsou-li náhodou uvedena³. A takové sdružení jmen děje se v tehdejší době málokdy“.

¹ Doklady k tomu má Vojtíšek teprve z let 1433—36 a 1437, a ty nejsou dosti průkazné. V té době totiž jméno *Žižka* bylo jen památkou na slavného *Jana Žižku z Trocnova*, jak to připouští Vojtíšek sám na konci tohoto svého článku.

² Historikové lpějí tu, Šusta jako Vojtíšek, na slovech Hankových; ale tato jména nejsou diminutiva, tedy slova zdobně, nýbrž hypokoristika (Francouzi říkají tomu také prostě „abréviations“, zkráceniny), tedy slova z mluvy důvěrné. O tom vykládá J. Zubatý v Ottově Slovníku naučném: Hypokoristikon je vlastně slovo změněné po způsobu dětské mluvy. Dříve byla tak nazývána mimo jiné i slova zdobně, nyní slovem tím označují se hlavně zkomoleniny jmen osobních (řídčeji appellativ), běžné zvláště ve mluvě důvěrné místo tvarů plných (*Vasek* místo *Václav*, *brach* místo *bratr*).

³ Tuto námitku jsme již vyvrátili u Tomana, viz str. 20.

⁴ Tento výklad je přece jen násilný, neboť předně Vojtíšek sám na str. 3 v prvním sloupci svého článku připouští, že se několikrát jméno toto vyskytá samotné; za druhé nepochybně křestním jménem jeví se slova *Žižka* u osob ženských Vojtíškem uvedených: *Zyzka* Johannes pistoris conthoralis atd.

I tuto okolnost vysvětlíme.

V druhé části svého článku (str. 3, sloupec 1 a 2) potírá Vojtišek se zdarem domnění, že *Žižka* znamená tolik co jednooký: „Tento výklad možno připustiti až pro dobu po *Janu Žižkovi z Trocnova* — a to ještě ne pro všechny případy — kdy došlo k tomuto užívání, jak správně vysvětloval Jungmann, per autonomasiam . . . V tehdejších časech bylo poměrně mnoho lidí jednookých a zvláštního toho označení bývalo často v zápisech užíváno k přesnějšímu určení osoby. Člověku, uvedenému za jednookého — monoculus —, nikdy se nedává jméno *Žižky* ani současně ani střídavě a naopak lidé s příjmem *Žižka*: Peschko *Zischka*, rkp. č. 2070, fol. 195 z r. 1380, Pesslinus *Zyska*, týž rkp. A 21' z r. 1398 atd., nebývají zase označováni za jednooké. A při tom význam má, že určování měšťanů způsobem, na př. Mařík jednooký, vyskytuje se i při pouhém vytčení sousedů domu stíženého, které zapisoval písař podle udání stran na smlouvě zúčastněných. Prostým lidem byla by zajisté běžnější přezdívka *Žižka* než označení jednooký.“

„Co znamená jméno *Žižka*? Ač se několikrát vyskytá samostatně a označuje i osoby ženské . . . nemožno, jak pověděno, viděti v něm jméno křestní. Bylo to podle všeho přezdívka, pojmenování podle vlastnosti nějaké a osamocení přezdívek v zápisech nebývá nic zvláštního. Bezručka na příklad kupuje dům, který se mu pod tím jménem zapisuje a p. Však výklad názvu *Žižka* je zatím nemožný. Snad filologové¹ mohli by podati vysvětlení, snad výklad naskytne se nám sebou, až práce na základech mistopisu měst pražských vyčerpá všecken materiál knih městských úplně. Třeba ještě připomenouti, a není to bez zajímavosti, že po době *Jana Žižky z Trocnova* až nápadně často vyskytuje se příjmení *Žižka* vedle křestního jména Jan. A současně objevují se pojmenování, na př. Jan Viklef — není možné zdání, že se jméno to přibíralo podle slavného *Jana Žižky z Trocnova*?“

Tolik Vojtišek. Metodický pokrok je tu značný, Vojtišek shromažďuje doklady našeho jména, leč ukazuje se, že samy tyto doklady význam jména *Žižkova* neosvětlí. — Je teď také, tuším, zjevno, že třeba míti zřetel i k jiným zápisům než pražským, aby materiál byl co nejhojnější. —

V Čase č. 76 ze dne 17. března 1911 na str. 4 Ant. Frinta ohlásil svůj výklad, ježž potom otiskl v *Čas mod fil* 1 (1911), str. 193 a dále.

¹ V článku je vytištěno „filosofové“, ale pan autor mne upozornil, že jde o tiskovou chybu a správně že má býti: filologové.

Sám praví v úvodě na str. 194, že ho na jeho výklad přivedl J. Šusta: . . . „(Šusta) upozornil na slova, v nichž vidí týž kmen, je to jméno měšťana Žiže a osad Žižova, Žiželic a pod. Toto srovnání Šustovo přivedlo mne na stopu nového, pokud vím, výkladu, jenž znamenitě podporuje thése Šustovy a jeví se mi ještě případnějším po prostudování příslušné literatury, ježto je ve shodě s všeobecnou slovanskou semasiologií a zvláště s doklady dialektickými.“

Už tu je vidět, že z něho mluví horečka objevu — *sit venia* verbo — a opojení z něho, ne vědecká úvaha; dříve, než kdo navrhne etymologii českého slova, musí to býti především ve shodě s českou semasiologií, ba s českou mluvnicí, dříve než na shodu s doklady dialektickými, namnoze mladými, mysliti jest na historické studium dokladů toho slova, o něž jde. To je první podmínka!

Frinta pak, nevěda, opakuje, co řekl před sto třiceti dvěma lety Josef Dobrovský a co od té doby zapadlo.

Frinta projevuje na str. 194—195 námitky proti etymologii jména *Žižka* ze slova *Zigmund* a přijav na konec na str. 195 za svou Šustovu námitku, že není nárazek na soujmenost obou, vyslovuje tamže mínění, že jméno *Žižka* je synonymum adjektiva *jednooký*. Rozhoduje se pro původ z kořene *žig*, od něhož je sloveso *žhu*, *žeci-žici*, *ožehnouti*, *žáhati*, podstatné jméno *žhář* a *žáha*. „Bylo by to možno,“ praví na str. 197, „rozuměti přezdívce *žižka* tak, že jí byl označen člověk (nejčastěji ovšem muž, ale i žena) »ožehnutý«, t. j. s okem jakoby vyžehnutým, vypáleným nějakou ranou, vyvolavší ssedlinu krve a zčernalý důlek, který připomíná něco ohořelého nebo zakrytého (srov. výraz »slepé okno«).“ A jako by na tom nebylo dost, pokračuje tamže na str. 197: „Ale kořen *žeg-* i *žig-* vyjadřuje ještě jeden význam, pro naše pátrání velecenný, totiž »bodati, píchati, míchati. Soudím, že je to vlastně původní smysl kořene, jakožto »causa antecedens« — ať běží již o rozdělování a udržování ohně či o pálení bodné nebo sečné rány“. Sebrav doklady z nářečí, soudí na konec str. 198: „Jest zajisté již patrné, že přezdívka *Žižka* jest substantivum, utvořené příponou *-ka* jako jiná charakterisující označení lidí (mluvka, švitorka) a to ze slovesného kořene, ukazujícího na ránu, kterou bylo oko vypíchnuto a jakoby vypáleno.“

Tuto nemožnou etymologii odpravil Prokop Lang v nejbližším čísle téhož Časopisu na str. 289—296 způsobem věcným a klidným. Též on podává resumé dosavadních názorů. Mínění, že jméno *Žižka* znamenalo jednookého, vyvrací pádně, srov. u nás na str. 14. I kloní se Lang k mínění Jungmannovu, že ony české výklady, jež jsme uvedli na

str. 10 a 11, vznikly per autonomasiam, a uvádí nové zajímavé doklady této figury básnické v češtině: dva až z Husa (*jidáš* znamená zrádce, *lazar* = nemocný a chudý člověk) a jiné dva také, dávné: *marta* = pečlivá hospodyně a *farizej* = pokrytec (str. 290—291).

Co se týče pokusu Frintova dokázati, že v kmeni slova *Žižka* skutečně vězí význam jednooký, Lang na str. 292—293 podává Frintovo mínění a končí: „Kdyby byl Frinta přihlédl k semasiologické stránce slovanských přezdívek s příponami *-ьka*, *-ьko*, byl by seznal, na jak vrátkých základech vybudována jest jeho argumentace o původě jména *Žižkova*. Jestit zajisté každému, kdo se obírá slovanskou semasiologií a kmenoslovím, dobře známo, že jména osob mužských (přezdívky), jež se tvoří příponami *-ьka*, *-ьko* od kmenů slovesných, jsou vesměs nomina agentium, t. j. jména osob, konajících to, co kmenem slovesným naznačeno, a nikoli jména osob trpných, t. j. takových, s nimiž se něco děje, jež jsou kteréisi změně podrobeny atd. *Lapka* jest ten, kdo lapá, lupič, *berka* je ten, kdo bere přes míru, *vozka* je ten, kdo vozí, vozič vozataj atd.“ I končí Lang (str. 294): „... A také přezdívka *Žižka*, je-li to skutečně substantivum odvozené kmenotvornou příponou *-ьka* od slovesného kmene *žig* = páliť, mohlo by označovati člověka, který žihá, t. j. páli, tedy žháře, paliče, anebo, přiblížíme-li i k druhému významu kořene *žьg*, *žeg*, člověka bodajícího, píchajícího, ale nikdy osobu, jíž oko bylo vyžehnuto, vypíchnuto.“

Ale Lang se nespokojil jen tím, že vyvrátil etymologii Frintovu, obrátil svůj zřetel i jinam. Bylť zatím Pinsker uveřejnil v Čase, počínaje čís. 132 dne 5. května 1911, velmi dlouhou repliku J. Šustovi (jest jí vyplněna beseda v třinácti číslech). Vědecké ceny nemá, avšak v čís. 124 (6. května 1911) na str. 3 v sloupci 2. přinesl nový výklad jména *Žižkova*: jméno to souvisí prý se jménem *žiža*, „dle Jungmanna hořící svíce, dle Kotta oheň, světlo, což by prý značilo muže rezavých vlasů, u ženy rusovlásku.“ V poznámce pak, dovolává se analogie vladyckých jmen *Babka* atd., praví, že *Žižka* znamená malého rusovlasého muže. Lang však v uvedeném článku na to namítá na str. 296, že sice *Žižka* dle zpráv některých historiků byl rusovlasý, že však slovo *žiža*, od něhož Pinsker odvozuje slovo *Žižka*, vyskytá se jen v slovenštině, kdežto v češtině spisovné, staré i nové, naprosto jest neznámo. „Jak mohl tedy *Jan z Trocnova* po své ryšavosti nazván býti *Žižkou*, když v XIV. století nebylo v českém jazyce slova (*žiža*), *žizka* u významě světlo, plamének a tím méně v přeneseném významu „malý ryšavec“?“

K tomu ke všemu sebral Lang i některé námitky proti etymologii Hankově na str. 289 pozn. 1.; srov. u nás na str. 49. Leč jen po stránce negativní měl úspěch: pozitivně nepodává nic, žádný jiný uspokojivý výklad. A ani za těch 13 let, jež nás dělí od výkladu Langova, žádný jiný český filolog nepokusil se o výklad jména pro nás důležitého.

Teprve r. 1924 v Naší Řeči 8, str. 134, V. Ertl vykládá o našem tematě takto: „Nižší šlechta jmen dědičných ještě ani ve 14. stol. neměla. Vedle jmen majetkových vyskytují se velmi brzo, zvláště u drobnější šlechty, osobní (zpravidla nedědičné) přezdívky, jako Pulkava, Krabice, Puklice, Očko, Flaška, Kostka, Řitka, Kepka a j., takovým jménem bylo bezpochyby i jméno *Žižka*.“

Je to exkurs. V. Ertl byl by účelu svého článku dosáhl, i kdyby se nezminil vůbec o jméně *Žižka*. Že Řitka, Kepka jsou přezdívky, v tom není pochyby, říkají tak Václav IV. svým komorníkům (patří sem i Bzdinka). Avšak že jméno *Žižka* je přezdívka, jest jen Ertlova domněnka, a to nedokázaná. Proč na př. nerozebral dokladů našeho jména nebo nějak jinak nedokázal, že i tu jde o přezdívku? Takhle je to jen exkurs, a to zbytečný a nedoložený¹.

7.

Leč tím diskuse o *Žižkovi* a významu jeho jména neumlkla.

Máme ještě dvě historické práce, o nichž musíme promluvit, neboť historie se tu proplétá s filologií: historikové někdy nic netušíce přinášejí doklady, jež teprve náležitě osvětlují filologickou situaci.

R. 1913 Augustin Sedláček v Českém Časopise historickém str. 446—480 uveřejnil studii „Doklady k otázce o *Žižkově* stáří“. Úvod sám budiž tu citován; zaslouží to: „Ačkoliv já pro svou osobu smýšlím, že *Jan Žižka*, který se připomíná v pamětech 1378—1424, byla jedna osoba, jak v Čechách před Tomkem bylo obecně uznáváno, přece předkládám veřejnosti všechny mnou již od 20—30 sebrané doklady o *Žižkovi* nebo vlastně o všem tom, co s jeho mládím (nebo po soudu jiných s jeho otcem, vlastně předchůdcem téhož jména) souvisí, aby věc ta konečně rozluštěna býti mohla. Budu se vystříhati vši před-

¹ Ač vyložiti jméno *Žižka* není snadno, je to přece lákavé a svádí to i odborníky, jak ukazuje článek V. O. Hložiny v deníku Čechu ze dne 13. června 1924. Podáv jakýsi přehled otázky, Hložina soudí, že je to vojenská přezdívka „zkrácená z nynějšího výrazu *Žezulka*“, jež prý „tehdy v jižních Čechách znamenalo tolik co mladý sokol“! — Absurdní tuto domněnku není zajisté potřetí vyvracet.